

ภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูน¹

Toponyms in Lamphun Province: Village Names

โอฬาร รัตนภักดี²
Olan Ratanapakdee
วิมลศิริ กลิ่นบุบผา³
Wimolsiri Klinbubpa

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูน โดยศึกษาทั้งในส่วนของประวัติความเป็นมา ลักษณะภาษา และคุณค่าของภูมินามของหมู่บ้าน ผลของการศึกษาพบว่า โครงสร้างทางภาษาของภูมินามหมู่บ้านประกอบด้วยคำมูล 1 - 5 คำ ที่พบมากที่สุดคือชื่อที่ประกอบด้วยคำมูล 2 คำ หากเป็นภูมินามที่เป็นคำมูลเพียงคำเดียวจะมีส่วนประกอบเป็นคำหลัก แต่ถ้าเป็นภูมินามที่มีคำมูลตั้งแต่ 2 คำขึ้นไปจะประกอบด้วยคำหลักและคำขยาย โดยมีการเรียงคำ 3 รูปแบบ คือ “คำหลัก+คำขยาย” “คำหลัก+คำหลัก” และ “คำขยาย+คำหลัก” ส่วนโครงสร้างทางความหมายของภูมินามหมู่บ้านพบว่า มีศัพท์หลักแบ่งเป็น 13 กลุ่มความหมาย ที่พบมากที่สุดคือลักษณะทางภูมิศาสตร์ และมีศัพท์ขยายทั้งหมด 15 กลุ่มความหมาย ที่พบมากที่สุดคือศัพท์ที่เกี่ยวกับพืช อีกทั้งเมื่อนำศัพท์หลักและศัพท์ขยายทั้งหมดมาเปรียบเทียบกัน พบว่า รูปศัพท์ที่พบมากที่สุด คือ “ป่า” รองลงมาคือ “หนอง” “ห้วย” “สัน” และ “แม่” ตามลำดับ

นอกจากนี้ภูมินามของหมู่บ้านยังมีคุณค่าในแง่ที่สามารถสะท้อนให้เห็นลักษณะต่างๆ ของจังหวัดลำพูนได้ ทั้งลักษณะทางกายภาพ ตลอดจนสภาพทางสังคมและวัฒนธรรม โดยจำแนกได้เป็น 8 ด้าน ได้แก่ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ พรรณพืชพรรณสัตว์ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ตำนานและนิทานพื้นบ้าน วิถีชีวิต ความเชื่อและค่านิยม ลักษณะทางการปกครอง และลักษณะอื่นๆ ของหมู่บ้านได้อีกด้วย

¹ งานวิจัยเรื่องนี้ได้รับทุนสนับสนุนวิจัยจากกองทุนวิจัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประจำปี 2550

² อาจารย์ประจำวิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง

³ อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Abstract

This research aims at studying toponyms in Lamphun province: village names with emphasis on historical background, linguistic features and values of those toponyms. It is found that linguistic structure of the village names consist of one-word names to five-words name. The most frequently-used structure is a two-word combination. One-word names consist of one part, the head noun, while the two-word names consist of two parts: head and modifier. The word order can be divided into 3 patterns: "head+modifier", "head+head", and "modifier+head." In terms of semantics, there are 13 semantic categories of head nouns where as the most frequently-used is the local geographic names. The antecedent or modifier can be divided into 15 semantic categories; the plant names is the most frequently-used. The 5 most popular words of both heads and modifiers are "pàa" (forest), "nong" (swamp), "hūay" (brook), "sǎn" (ridge) and "mɛɛ" (river) respectively.

The toponym reflects the holistic feature of Lamphun province, including geography, society and cultural aspects. 8 aspects reflected in the village names include: 1) varieties geography and climates 2) an abundance of flora and fauna 3) local history 4) folk legends and folk tales 5) folklife 6) folk belief and values 7) local governance 8) other characteristics.

บทนำ

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ภูมินาม (Toponym) หมายถึง การศึกษาชื่อของสถานที่ จัดเป็นส่วนหนึ่งของศาสตร์ที่ว่าด้วยการศึกษาเกี่ยวกับชื่อของสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในภาษา (Onomastics) ส่วนมากภูมินามมักมุ่งเน้นการศึกษาประวัติความเป็นมาและความสำคัญของชื่อเรียกสถานที่นั้นๆ หรือไม่ก็มุ่งเน้นการศึกษาเพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นเกิดความสนใจและตระหนักถึงคุณค่าของถิ่นฐานที่อยู่ ขนบธรรมเนียม วิถีชีวิต สภาพแวดล้อมของท้องถิ่นตน (สุจริตลักษณ์ ดิผดุง, 2543: 51)

ชื่อของสถานที่ที่จะนำมาศึกษาได้นั้นมีหลายประเภท เช่น ชื่อเมือง ชื่อหมู่บ้าน ชื่อภูเขา ชื่อแม่น้ำ และชื่อถนนหนทางต่างๆ เป็นต้น แต่ในที่นี้ชื่อหมู่บ้านนั้นว่ามีความใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด เนื่องจากเป็นชื่อที่กำหนดขึ้นโดยคนกลุ่มเล็กๆ ในสังคมที่อาศัยอยู่ในสถานที่เดียวกันได้ตกลงและมีความเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับลักษณะความหมาย และที่มาของชื่อหมู่บ้านนั้นๆ

การศึกษาเกี่ยวกับภูมินามของหมู่บ้านนั้นมีความสำคัญมากเพราะช่วยให้เข้าใจลักษณะต่างๆ ของท้องถิ่น เนื่องจากภูมินามของหมู่บ้านสามารถแสดงให้เห็นลักษณะทางกายภาพ เช่น ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ พรรณพืช และพรรณสัตว์ เป็นต้น ตลอดจนสภาพสังคมและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นนั้นได้ เป็นต้นว่า วิถีชีวิต ความเชื่อ ค่านิยม อาชีพ ตำนาน และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนด้วยเหตุผล 3 ประการ ได้แก่ ประการแรกจังหวัดลำพูนเป็นที่ตั้งเมืองโบราณที่มีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีทำให้มีชุมชนที่เป็นหมู่บ้านเก่าแก่มากมาย ประการต่อมาจังหวัดลำพูนมีความหลากหลายทางด้านภูมิศาสตร์ ซึ่งเป็นที่มาของการตั้งถิ่นฐาน และประการสุดท้ายจังหวัดลำพูนมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ร่วมกันทำให้มีการผสมผสานทางวัฒนธรรม ซึ่งลักษณะต่างๆ ดังกล่าวนี้นับว่าปรากฏและสะท้อนให้เห็นผ่านทางภูมินามของหมู่บ้านทั้งสิ้น

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเห็นว่าเหมาะสมที่จะศึกษาภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนทั้งในแง่ของ ประวัติความเป็นมา ลักษณะภาษา และคุณค่าของภูมินาม เพื่อจะได้เข้าใจถึงลักษณะทางกายภาพ สังคม และวัฒนธรรม ของจังหวัดลำพูนอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

2. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูน

2.2 เพื่อวิเคราะห์ลักษณะภาษาของภูมินามหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนทั้งโครงสร้างทางภาษา และโครงสร้างทางความหมาย

2.3 เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูน ที่สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะทางกายภาพ ตลอดจนสภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

3. ขอบเขตในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้จะใช้ข้อมูลภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูน รวมทั้งสิ้น 587 หมู่บ้าน จาก 8 อำเภอ คือ อำเภอเมืองลำพูน อำเภอบ้านโฮ่ง อำเภอแม่ทา อำเภอบ้านธิ อำเภอป่าซาง อำเภอทุ่งหัวช้าง อำเภอเวียงหนองล่อง และอำเภอลี้ โดยเก็บข้อมูลจากทำเนียบท้องที่ พ.ศ. 2546 ของกรมการปกครอง (2546: 177 – 183) ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากหน่วยงานต่างๆ ในจังหวัดลำพูน เป็นต้นว่า ที่ว่าการอำเภอ เทศบาล พัฒนาชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบล ตลอดจนการเก็บข้อมูลภาคสนามจากชาวบ้านและผู้นำในพื้นที่ประกอบกัน

4. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

4.1 ได้ทราบถึงประวัติความเป็นมา ลักษณะภาษา และคุณค่าของภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูน

4.2 หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนสามารถนำข้อมูลและผลการศึกษาไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ต่อไปได้ เป็นต้นว่า ด้านการท่องเที่ยว และด้านการศึกษา

บททวนวรรณกรรม

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1.1 การวิเคราะห์โครงสร้างของคำ ซึ่งจะนำมาวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างทางภาษาของคำภูมินาม ใช้แนวคิดของภาษาศาสตร์โครงสร้าง (Structural Grammar) ซึ่งศึกษาภาษาจากสิ่งที่สังเกตเห็นได้โดยตรง นั่นคือ รูปภาษา (Form) และให้ความสำคัญกับโครงสร้างของภาษา คือ การที่หน่วยต่างๆ ของภาษาจากหน่วยที่เล็กที่สุด รวมตัวกันเป็นหน่วยสร้างที่ใหญ่ขึ้น คือ ตั้งแต่ระดับของเสียง หน่วยเสียง พยางค์ หน่วยคำ คำ วลี อนุประโยค จนถึงระดับประโยค

1.2 การวิเคราะห์โครงสร้างทางความหมาย ซึ่งจะนำมาวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างทางความหมายของคำภูมินาม ใช้แนวคิดของอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ (Ethnosemantics) ซึ่งเป็นการศึกษาภาษาโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเข้าถึงระบบปริชาน ซึ่งหมายถึงระบบความรู้ ความคิด มโนทัศน์ ของกลุ่มชาติพันธุ์ใดก็ตามจากการวิเคราะห์ความหมายของคำในภาษาของกลุ่ม ทั้งนี้เพราะคำศัพท์ในภาษาเป็นตัวแทนของมโนทัศน์ของคนในชุมชน การศึกษาคำศัพท์จึงทำให้เราสามารถค้นหาระบบมโนทัศน์ของชุมชนได้ (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2546) นอกจากนี้ในการจัดกลุ่มความหมายของคำที่ประกอบกันเป็นภูมินามหมู่บ้านจะใช้แนวคิดของทฤษฎีวงความหมาย (Semantic Field Theory) ซึ่งมีแนวคิดที่ว่าคำแต่ละคำมีความสัมพันธ์กันทางความหมาย ดังนั้นเมื่อนำคำหลาย ๆ คำมาเปรียบเทียบกับกันก็จะสามารถเข้าใจความหมายของคำได้เด่นชัดยิ่งขึ้น โดยคำที่มีความหมายอยู่ในขอบเขตมโนทัศน์ (concept domain) เดียวกัน จะจัดอยู่ในกลุ่มความหมาย (semantic field) เดียวกัน (ข้าวดี ศรีลัมพ์, 2545:145)

1.3 ภูมินามกับวัฒนธรรม เป็นแนวคิดที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างภูมินามกับสภาพทางสังคมและวัฒนธรรม กล่าวคือ ภูมินาม คือ คำนามที่ใช้เรียกขานสถานที่ที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ทั่วไป ทั้งนี้ภูมินามมักตั้งและกำหนดให้มีความแตกต่างเบื้องต้นทางพื้นที่ เพื่อจะได้สามารถเรียกบ่งบอกสถานที่ต่างๆ ได้อย่างจำเพาะเจาะจง (ไพฑูรย์ ปิยะปกรณ์, 2537: 49) ซึ่งผู้ที่ตั้งภูมินามส่วนมาก ได้แก่ ผู้คนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในสถานที่นั้นๆ นั่นเอง และด้วยเหตุนี้การตั้งชื่อเรียกสถานที่หรือภูมินามเกี่ยวข้องกับผูกพันอยู่กับคน ทำให้ภูมินามมีนัยบางประการที่สามารถบ่งบอกถึงวิถีคิด วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในสถานที่นั้นได้ ดังนั้น ในการศึกษาภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของกลุ่มชนจึงอาจศึกษาได้จากการตั้งภูมินามนี้ได้ทางหนึ่ง

1.4 ภาษาพื้นบ้าน ภาษาหรือถ้อยคำระดับสามัญธรรมดาที่ใช้ในประเพณีปรัมปราตลอดจนการแสดงออก การใช้คำ และชื่อต่างๆ ที่ใช้กันอยู่ในกลุ่มพื้นบ้านหรือท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง ถือเป็นข้อมูลประเภทมุขปาฐะในทางคติชนวิทยา ซึ่งเรียกว่า ภาษาพื้นบ้าน (Folk Speech) ซึ่งในการศึกษาภาษาพื้นบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตั้งชื่อแบบพื้นบ้าน (Folk Naming) เป็นเรื่องที่กว้างขวางมาก เพราะในโลกนี้จะมีสิ่งต่างๆ จำนวนมากมายที่เราสามารถตั้งชื่อหรือตั้งชื่อเล่นให้ได้ นับตั้งแต่คนซึ่งเป็นสมาชิกในครอบครัวสัตว์เลี้ยง บ้าน ไร่ สวน หรือชื่อสถานที่ ซึ่งจะบ่งบอกลักษณะภูมิศาสตร์ และเป็นชื่อที่ตั้งสำหรับชุมชนด้วย

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เรื่องภูมินามนี้มีผู้สนใจศึกษาไว้มากในหลากหลายแง่มุม โดยแตกต่างกันไปทั้งขอบเขตพื้นที่และแนวทางการวิเคราะห์ โดยอาจมีประเด็นในการศึกษาที่คล้ายคลึงกันอยู่บ้าง แต่ก็มีวัตถุประสงค์และจุดเน้นบางประการที่ไม่เหมือนกัน ในที่นี้อาจจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

2.1 เอกสารและงานวิจัยที่เป็นการศึกษารวบรวม มุ่งเน้นที่จะรวบรวมประวัติความเป็นมาของชื่อสถานที่ต่างๆ มักเป็นการเก็บข้อมูลภาคสนามแล้วนำมาเสนอในลักษณะบรรยายและอธิบายถึงที่มาและประวัติของภูมินามนั้นๆ โดยอาจจำแนกตามเขตพื้นที่ หรืออาจมีการวิเคราะห์ที่มาหรือประวัติของภูมินามแต่ละแห่งว่ามาจากอะไรแล้วจึงจัดกลุ่มข้อมูลไปตามนั้น เช่น งานวิจัยเรื่อง **ภูมินามท้องถิ่นจังหวัดลำปาง** ของสุริย์รัตน์ หาญคำ (2535) ซึ่งเป็นการศึกษาประวัติความเป็นมาของชื่อสถานที่ในจังหวัดลำปาง โดยพบว่าการตั้งภูมินามจำแนกได้เป็น 5 ประเภท และงานวิจัยเรื่อง **ภูมินามจังหวัดพิษณุโลก** ของเสนาหาบุญยรักษ์ และทิพย์สุดา นัยทรัพย์ (2542) ซึ่งเป็นการรวบรวมประวัติความเป็นมาของชื่อหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ แม่น้ำ ลำคลอง ถ้ำ น้ำตก ภูเขา วัด และถนน ในจังหวัดพิษณุโลก เป็นต้น

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เป็นการศึกษาเชิงภาษาศาสตร์ มุ่งเน้นการศึกษา ภูมินามโดยใช้แนวคิดทฤษฎี และวิธีการทางภาษาศาสตร์มาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ โครงสร้างของคำที่นำมาตั้งเป็นภูมินาม จำแนกได้เป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

2.2.1 การศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างของคำที่เป็นภูมินาม มุ่งศึกษาวิเคราะห์เรื่องโครงสร้างทางภาษาและโครงสร้างทางความหมายของคำที่เป็นภูมินาม เช่น งานวิจัยเรื่อง **ชื่อหมู่บ้านในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย: กาญจนบุรี นครปฐม ประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี ราชบุรี สุพรรณบุรี สมุทรสงคราม สมุทรสาคร** ของสุจิตลักษณ์ ดีมดุง (2547) โดยวิเคราะห์โครงสร้างทางภาษาของชื่อหมู่บ้าน โครงสร้างทางความหมายของนามทั่วไปที่ใช้เป็นคำแรกของชื่อหมู่บ้าน และการเจนนับความถี่ของนามทั่วไปที่ใช้เป็นคำแรกของชื่อหมู่บ้าน และงานวิจัยเรื่อง **ภูมินามของหมู่บ้านในเขตภาคเหนือตอนล่าง** ของสุพัตรา จิรนนทนารณ์ และอัญชลี สิงห์น้อย (2547) ซึ่งศึกษาถึงโครงสร้างทางภาษาศาสตร์เกี่ยวกับที่มาของชื่อ โครงสร้างคำ ลักษณะและการจำแนกนามทั่วไปของชื่อหมู่บ้าน ตลอดจนศึกษากลุ่มความหมายของชื่อหมู่บ้าน

2.2.2 การศึกษาเกี่ยวกับการใช้ภาษาในการตั้งภูมินาม เช่น บทความเรื่อง การตั้งชื่อท้องที่ของไทย ของมณีนีป็น พรหมสุทธิรักษ์ (2540: 114 - 120) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับการตั้งชื่อดังแต่ระดับจังหวัดจนถึงหมู่บ้าน โดยหาสาเหตุสำคัญของการตั้งชื่อท้องที่และลักษณะภาษาที่ใช้ในการตั้งชื่อท้องที่ และงานวิจัยเรื่อง **ชื่อบ้านนามเมืองจังหวัดตรัง** ของวรรณนา นาวิกมูล และคณะ (2547) ซึ่งเป็นการศึกษาที่มาของชื่อบ้านนามเมืองในจังหวัดตรังทั้งชื่อจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน เป็นต้น

2.2.3 การศึกษาเกี่ยวกับคำที่เป็นภูมินามในเชิงเปรียบเทียบ เช่น งานวิจัยเรื่อง **ชื่อหมู่บ้านของอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์** ของสุวิไล เปรมศรีรัตน์ และสุชุมาวดี ขำศิริณ (2527) ซึ่งเป็นการศึกษาความหมายของชื่อหมู่บ้านและเปรียบเทียบความแตกต่างของชื่อหมู่บ้านที่คนในท้องถิ่นรู้จักกับชื่อทางราชการ และงานวิจัยเรื่อง **ชื่อหมู่บ้านในมณฑลทลวงสีและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย** ของปราณี กุลละวณิชย์ (2535) ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบระหว่างชื่อหมู่บ้านจ้วงในมณฑลทลวงสี และชื่อหมู่บ้านใน 4 จังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย โดยวิเคราะห์โครงสร้างทางภาษาของชื่อเป็นสำคัญ เป็นต้น

2.3 เอกสารและงานวิจัยที่มุ่งเน้นศึกษาเชิงภูมิศาสตร์ เป็นต้นว่า บทความเรื่อง **ภูมินามการตั้งถิ่นฐานหมู่บ้านชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: วิเคราะห์รูปแบบทางภูมิศาสตร์ของนามทั่วไป** ของไพฑูรย์ ปิยะปกรณ์ (2537: 49 - 60) ซึ่งเป็นการศึกษารูปแบบทางภูมิศาสตร์ การกระจายของนามทั่วไป นามทั่วไปกับปัจจัยการเลือกที่ตั้งเริ่มแรกในการตั้งถิ่นฐานในชนบท และความหมายของนามทั่วไปตามภาษาถิ่นกับศัพท์ภูมิศาสตร์ในภูมินามของหมู่บ้านชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมุ่งเน้นการวิเคราะห์ตามสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้น โดยผู้วิจัยมีวิธีการดังต่อไปนี้

1. สืบรวจเอกสารที่ใช้ประกอบการวิจัย กำหนดวัตถุประสงค์ และขอบเขตของการวิจัย
2. เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนจากเอกสาร และเก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย
3. วิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ของการวิจัย
4. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนทั้งหมด ตามวัตถุประสงค์ ในการวิจัยที่กำหนดไว้ ปรากฏผลของการวิจัยสามารถจำแนกเป็น 2 ส่วน ดังต่อไปนี้

1. ลักษณะภาษาของภูมินามหมู่บ้านในจังหวัดลำพูน

ในการวิเคราะห์ลักษณะภาษาของภูมินามหมู่บ้านในจังหวัดลำพูน ผู้วิจัยได้จำแนกเป็น 2 ประเด็น คือ โครงสร้างทางภาษา และโครงสร้างทางความหมาย ดังต่อไปนี้

1.1 โครงสร้างทางภาษา การวิเคราะห์โครงสร้างทางภาษาของภูมินามหมู่บ้านในจังหวัดลำพูน ผู้วิจัยพิจารณาจากจำนวนคำและโครงสร้างคำภูมินามหมู่บ้าน

ตารางที่ 1 ผลการศึกษาโครงสร้างทางภาษา

โครงสร้างคำ	จำนวนภูมินามหมู่บ้าน	ร้อยละ
คำมูล 1 คำ	38	6.47
คำมูล 2 คำ	346	58.94
คำมูล 3 คำ	160	27.26
คำมูล 4 คำ	39	6.65
คำมูล 5 คำ	4	0.68
รวม	587	100

ผลการศึกษาพบว่าภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนทั้ง 587 ชื่อ ประกอบด้วยคำมูลตั้งแต่ 1 - 5 คำ เช่น บ้านหลวย บ้านเกาะทราย บ้านทุ่งหัวช้าง บ้านแพะตันยางงาม บ้านป่าไผ่วังน้ำลึก ทั้งนี้ชื่อหมู่บ้านที่ปรากฏอย่างมีนัยทางสถิติ คือชื่อที่ประกอบด้วยคำมูล 2 คำ โดยพบมากถึง 346 ชื่อ จาก 587 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 58.94 ของชื่อทั้งหมด ผลการศึกษาดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าภูมินามหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนสอดคล้องกับลักษณะของคำในภาษาไทยซึ่งเป็นภาษาคำโดดจึงไม่นิยมคำขนาดยาว

ด้านโครงสร้างคำ พบว่าชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำมูลเพียง 1 คำ จะมีส่วนประกอบ 1 ส่วน คือ คำหลัก ส่วนชื่อที่ประกอบด้วยคำมูลตั้งแต่ 2 คำขึ้นไป จะมีส่วนประกอบได้ 2 ส่วน คือ คำหลักและคำขยาย โดยชื่อเหล่านี้มีรูปแบบการเรียงคำ 3 แบบ คือ “คำหลัก+คำขยาย” “คำหลัก+คำหลัก” และ “คำขยาย+คำหลัก” ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำหลัก	+	คำขยาย	คำหลัก	+	คำหลัก	คำขยาย	+	คำหลัก
ป่าดิ่ง	+	งาม	ลุ่ม	+	ช้าง	เด่น	+	ยางมุล
นาทราย	+	สามหลัง	ยี่	+	ข้อ	ใหม่	+	ศรีบุญเรือง

สำหรับการเรียงคำแบบ “คำหลัก+คำขยาย” และ “คำหลัก+คำหลัก” นับว่าสอดคล้องกับโครงสร้างไวยากรณ์ในภาษาไทย ในขณะที่การเรียงคำแบบ “คำขยาย+คำหลัก” นั้น ไม่สอดคล้องกับโครงสร้างไวยากรณ์ในภาษาไทย แต่การเรียงคำแบบนี้เป็นการแสดงลักษณะเฉพาะของหมู่บ้านใหม่ที่แยกการปกครองออกมาจากหมู่บ้านเดิม โดยการวางคำขยายบอกคุณสมบัติไว้หน้าชื่อเดิม เพื่อให้หมู่บ้านที่เกิดขึ้นใหม่มีความแตกต่างกับหมู่บ้านเดิม แต่ในขณะเดียวกันก็ยังคงรักษาชื่อหมู่บ้านเดิมเอาไว้ เพื่อแสดงที่มาของหมู่บ้าน

1.2 โครงสร้างทางความหมาย การศึกษาโครงสร้างทางความหมายของ ภูมินามหมู่บ้านในจังหวัดลำพูน ศึกษาโดยพิจารณาความหมายของคำศัพท์ที่อยู่ต่อกันคำว่าบ้านเป็นต้นไป เนื่องจากคำว่า “บ้าน” เป็นคำนำหน้าชื่อหมู่บ้าน แต่ไม่ใช่ส่วนหนึ่งของชื่อ ยกเว้นชื่อหมู่บ้านบางชื่อที่ประกอบคำว่าบ้านไว้เป็นส่วนหนึ่งของชื่อ เช่น บ้านไร่-บ้านทุ่ง กรณีนี้ก็จะพิจารณาคำว่าบ้านเป็นศัพท์คำหนึ่งในชื่อด้วย ขึ้นต่อมานาภูมินามหมู่บ้านมาจำแนกออกเป็น ศัพท์ย่อย โดยศัพท์ที่จำแนกออกมาต้องมีความหมายสมบูรณ์ในตัวเอง จากนั้นนำศัพท์ที่จำแนกแล้วมาพิจารณาความหมาย โดยอิงกับความหมายตามศัพท์ที่ได้จากพจนานุกรมและสัมภาษณ์คนในชุมชนเพื่อสอบถามข้อมูลให้ตรงกัน ทั้งนี้ผู้วิจัยพิจารณาทุกศัพท์แม้ว่าศัพท์ดังกล่าวจะปรากฏซ้ำกัน เนื่องจากศัพท์ที่ซ้ำกันนั้นปรากฏในชื่อหมู่บ้านคนละชื่อกัน จากนั้นจึงจัดประเภทของศัพท์ตามตำแหน่งและความสำคัญของศัพท์ โดยศัพท์ที่ปรากฏเป็นคำแรกของชื่อ ถือว่าเป็นศัพท์ที่มีความสำคัญ จึงจัดเป็น “ศัพท์หลัก” ส่วนศัพท์ที่ปรากฏต่อจากศัพท์หลัก ซึ่งอาจจะมากกว่า 1 ศัพท์ จัดเป็นศัพท์ขยายทั้งหมด เนื่องจากศัพท์เหล่านี้ถูกเลือกมาใช้เพื่อขยายความหมายของศัพท์หลัก จึงมีความสำคัญรองลงมาจากศัพท์หลัก ขั้นสุดท้ายจัดกลุ่มความหมายของศัพท์หลักและศัพท์ขยาย โดยคำที่มีความหมายอยู่ในขอบเขตโมโนทัศน์ (concept domain) เดียวกันก็จัดอยู่ในกลุ่มความหมายเดียวกัน เช่น คำว่า “ยาง” “บัว” “ม่วง” และ “มะกอก” มีความหมายอยู่ในขอบเขตเดียวกัน คือ อ่างถึงพิช จึงรวมคำเหล่านี้ไว้ในกลุ่มความหมาย “พิช”

1.2.1 ความหมายของศัพท์หลัก ผลการศึกษาศัพท์หลักของภูมินามหมู่บ้านจำนวน 587 ศัพท์ พบว่าศัพท์หลักที่ปรากฏในชื่อหมู่บ้านมีความหมาย 13 กลุ่มด้วยกัน ดังแสดงผลการศึกษาพร้อมตัวอย่างศัพท์ด้วยตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ผลการศึกษาความหมายของศัพท์หลัก

กลุ่มความหมาย	จำนวน	ร้อยละ	ตัวอย่างศัพท์
1. ลักษณะทางภูมิศาสตร์	391	66.62	
1.1 น้ำและแหล่งน้ำ	196	33.39	จำ น้ำพุ น้ำย่อย นวก ป่อ แม่ ธาร ร้อง ล้อง ฮ้อง ⁴ วัง นอง ห้วย เหมือง
1.2 พื้นที่ป่า	79	13.46	ดง ปง ป่า แพะ เหล่า ⁵
1.3 พื้นที่สูง	67	11.42	ดอน เติน ผา สัน
1.4 พื้นที่ทำกิน	22	3.75	ทุ่ง นา ไร่
1.5 พื้นที่ต่ำ	6	1.02	ปง โส้ง
1.6 ช่องแคบและช่องเขา	4	0.68	ก๊ว อุโมงค์ ฮ่อม
1.7 พื้นที่เกาะ	2	0.34	เกาะ
1.8 พื้นที่หลุมและรู	2	0.34	ขุม ฮั่ว
1.9 พื้นที่ริมน้ำ	12	2.04	ท่า ผัง
1.10 พื้นที่จัดสรร	1	0.17	จัดสรร
2. สถานที่และสิ่งก่อสร้าง	36	6.13	กู๋ ขัว คอก เจดีย์ ฉาง ทุ่ง นคร บ้าน ประตู ประตูโขง ปาง ฝ่าย พระยืน เรือน เวียง ศาลา สถานี สวนดอก สวนหลวง หอ
3. พืช	35	5.96	ต้นแงะ ต้นผึ้ง บัว ม่าง มะกอก มะเขือแจ้ ไม้สลิ ศรี ⁶ ไม้ตะเคียน สะแล่ง สารภี หวาย ห้วยยาง
4. ตำแหน่งและทิศทาง	32	5.45	กลาง ต้น ติน ท้อง ปาก ริม สบ สัน หน้า หล่าย หัว
5. คุณสมบัติ	22	3.75	เด่น หลวย ⁷ ใหม่
6. นามธรรม	19	3.24	แจ่ม ชัย มงคล ชีวิต บารมี ศรี สว่าง สัญญา อุดม

⁴ คำว่า “ร้อง” “ล้อง” “ฮ้อง” เป็นรูปแปรของ “ร้อง”

⁵ คำนี้ในพจนานุกรมเขียน “แพะ” หรือ “เกาะ” หมายถึง ป่า, ป่าละเมาะ (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2547: 517)

⁶ คำว่า “ศรี” คำนี้ หมายถึง ต้นศรีมหาโพธิ์ บางครั้งก็เขียนว่า สลิ หรือ สะหลิ

⁷ คำว่า “หลวย” เพี้ยนมาจากคำว่า “หลวง” แปลว่า ใหญ่

กลุ่มความหมาย	จำนวน	ร้อยละ	ตัวอย่างศัพท์
7. วัตถุและสิ่งของ	13	2.22	ขี้เหล็ก ⁸ จักร เต่าปูน นามน ⁹ ปวงคำ พระคง แวน หลุก
8. วัตถุธรรมชาติและแร่ธาตุ	8	1.36	ทราย โป่ง ผา ผาลาด
9. บุคคล	8	1.36	จามเทวี ช่าง อี ปวง พญาผาบ
10. กิริยาอาการ	9	1.53	ขว้าง แซ่ ภูเขา ป่า ร้อง ล่าม เล้ง
11. สัตว์	6	1.02	ไก่ ช้าง ม้า สิงห์ หมู
12. กลุ่มหรือพวก	5	0.85	กอ วงศา
13. จำนวน	3	0.51	พัน แสน หมื่น
รวม	587	100	

จากตารางจะเห็นได้ว่าความหมายของศัพท์หลักนี้แสดงโลกทัศน์ที่หลากหลายของคนในพื้นที่ จึงได้ปรากฏเป็นชื่อหมู่บ้านที่มีความหมายต่างๆ กัน ถึง 13 กลุ่มใหญ่ โดยกลุ่มความหมายที่ปรากฏร้อยละสูงสุดได้แก่ กลุ่มความหมายลักษณะทางภูมิศาสตร์ ซึ่งพบมากถึง 391 ศัพท์ คิดเป็นร้อยละ 66.62 ของจำนวนศัพท์หลักทั้งหมด สะท้อนให้เห็นว่าคนในชุมชนมีโลกทัศน์สัมพันธ์กับลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ จึงเลือกศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวกับลักษณะทางภูมิศาสตร์มาเป็นศัพท์หลักในการตั้งชื่อหมู่บ้าน และลักษณะทางกายภาพที่สำคัญของพื้นที่ซึ่งสะท้อนผ่านความหมายของศัพท์หลัก คือ น้ำและแหล่งน้ำ เนื่องจากพบมากที่สุดในการรวบรวมความหมายย่อยของลักษณะทางภูมิศาสตร์และกลุ่มความหมายทั้งหมด คือพบมากถึง 196 ศัพท์ คิดเป็นร้อยละ 33.39 ของจำนวนศัพท์หลักทั้งหมด

1.2.2 ความหมายของศัพท์ขยาย ผลการศึกษาความหมายของศัพท์ขยาย ซึ่งแยกศัพท์ได้ทั้งสิ้น จำนวน 683 ศัพท์ พบว่าศัพท์ขยายที่ปรากฏหลังศัพท์หลักในภูมินามหมู่บ้านมีความหมายทั้งหมด 15 กลุ่ม ดังผลการศึกษาพร้อมตัวอย่างศัพท์ในตารางต่อไปนี้

⁸ คำว่า “ขี้เหล็ก” คำนี้ หมายถึง เศษผงของเหล็ก ไม่ใช่ชื่อพืช

⁹ คำว่า “นามน” เพี้ยนเสียงมาจาก “น้ามนต์”

ตารางที่ 3 ผลการศึกษาความหมายของศัพท์ขยาย

กลุ่มความหมาย	จำนวน	ร้อยละ	ตัวอย่างศัพท์
1. ลักษณะทางภูมิศาสตร์	99	14.52	
1.1 น้ำและแหล่งน้ำ	43	6.30	นาริน บ่อง แม่ วัง หนอง ห้วย เหมือง ช่อง ร่อง ล่อง ล้าง
1.2 พื้นที่ป่า	25	3.66	ดง ป่า เลา
1.3 พื้นที่สูง	7	1.03	สัน พลุ ¹⁰ ดง ดอย
1.4 พื้นที่ทำกิน	10	1.47	ทุ่ง นา ไร่ สวน
1.5 พื้นที่ต่ำ	2	0.29	ลุ่ม ปง
1.6 ช่องแคบและช่องเขา	3	0.44	ฮ่อม
1.7 พื้นที่หลุมและรู	3	0.44	รู หล่ม หลุม
1.8 พื้นที่ริมน้ำ	5	0.73	ท่า
1.9 พื้นที่ราบ	1	0.15	บก
2. สถานที่และสิ่งก่อสร้าง	41	6.00	กาศ กำแพง ภู ขัว คอก เจดีย์ ด่าน แดน ปาง รั้ว เวียง ศาลา สถานีรถไฟ ห้าง
3. พืช	189	27.67	กล้วย กับตอง เกียง ข้าว ขาม ขี้เหล็ก ค่า คะยอม จั้ว จั้ ขมภู ขาง ตู เตือดตัน ตาเหิน เทย บง บุก ป่วย เปา ปูเลย ผ่า ผาง ผ้าย แพ่ง ไฟ มะปิ่น มั่น ยาง รกฟ้า ลาน ศรี ลัก สีเสียด หมัน
4. ตำแหน่งและทิศทาง	42	6.15	กลาง เค็ง ด้าย ใต้ นอก ใน บน ยอด ริม หมื่น หล่าย หว่าง เหนือ
5. คุณสมบัติ	74	10.83	กว้าง ก้อม ขาว ไค้ง งาม จาง ดำ เตี้ย โทก น้อย บาน มูล ยอง ยาว เย็น แรง ลึก ส้าว เส้า หน่อม หลวง หวาน หาง เหลือง ใหม่
6. นามธรรม	41	6.00	เจริญ ชัย บุญชู บุญยืน บุญเรือง พัฒนา วิไล ศิวีไล สันติสุข สามัคคี สุข สุขสันต์

¹⁰ คำว่า “พลุ” เพี้ยนจากคำว่า ภู

กลุ่มความหมาย	จำนวน	ร้อยละ	ตัวอย่างศัพท์
7. วัตถุและสิ่งของ	27	3.95	แก้ว แคร่ ไซ ตาเกิน แป้น ผ้า พระเจ้าแดง พระเจ้าตาเขียว มุย (ขวานเล็กใช้ตัดไม้) แมว (อุปกรณ์ใช้ครอบฝาโลงศพ) ยันต์ เรือ ล้อ สร้อย หลัก หลูก เหล็ก แฮ้ว
8. วัฒนธรรมชาติและแร่ธาตุ	21	3.07	ขาม ¹¹ คำ เงิน ดิน ทอง ทราญ โป่ง หิน แฮ่
9. บุคคล	10	1.47	นาง ปู่แดง มะโก ฤาษี หลวง
10. กิริยาอาการ	52	7.61	กาน เกิด คื่น ง่า ซ้อน ตั้ง ตาก ดิน แทง บัง ปัน ปันจ้อย ป้าน เป้ง มูล ย้อย ยาก รอม ล่อง ลอบ ลี้ เลาะ เลียง สะแกง เส้ง เสี้ยว แสม หก หลง
11. สัตว์	47	6.88	เขียด งูสิงห์ เจือก ช้าง ชิว ต้อ (ตัวต่อ) เต่า แนต (แรด) ปลาขอ ปลาดุก ปลาสะหวาย ปิง (ปลิง) ปู เป็ด ผึ้ง ม้าแก้ง วัว สร้อย สะ ลึง (ลิง) เสือ หมู หอย
12. กลุ่มหรือพวก	12	1.76	กอ วงศ์ วงศ์ษา
13. จำนวน	8	1.17	โตน สอง สาม
14.ชาติพันธุ์	6	0.88	ม่าน (พม่า) ยอง (ไทยอง) ยาง (กะเหรี่ยง) สะ (ลาวะ)
15. อื่นๆ	14	2.04	แดด เย็น แล้ง หมอก วัน (ดวงตะวัน) จ้อง โจง เพอะพะ (เสียง) ปี มีน (เวลามีด) ไคล (ไข่) ต้ม (ข้าวต้ม) กองวะ แป้
รวม	683	100	

¹¹ คำว่า “ขาม” เพี้ยนจาก ขาง หมายถึง เหล็กหล่อ โลหะ ตะกั่ว

จากตารางกลุ่มความหมายที่ปรากฏมากที่สุดของศัพท์ขยายก็คือ ความหมายเกี่ยวกับพืช พบมากถึง 189 ศัพท์ คิดเป็นร้อยละ 27.67 ของศัพท์ขยายทั้งหมด กล่าวได้ว่ากลุ่มความหมายเกี่ยวกับพืช ที่ปรากฏมากที่สุดของศัพท์ขยายนี้ สะท้อนให้เห็นว่าคนในชุมชนมีโลกทัศน์สัมพันธ์กับธรรมชาติ โดยนำพืชพรรณซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมาประกอบเป็นคำเรียกชื่อหมู่บ้านได้อย่างหลากหลาย ส่วนความหมายเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ก็ยังคงพบจำนวนมากอยู่ โดยพบมากเป็นอันดับสอง

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มความหมายที่อีกหลายกลุ่มที่ปรากฏร้อยละอย่างน่าสนใจ ได้แก่ กลุ่มความหมายเกี่ยวกับคุณสมบัติ กิริยาอาการ สัตว์ ตำแหน่งและทิศทาง สถานที่และสิ่งก่อสร้าง และนามธรรมตามลำดับ กลุ่มความหมายเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความนิยมในการเลือกความหมายมาประกอบเป็นภูมินามหมู่บ้าน โดยนอกจากจะนำชื่อพืชพรรณต่างๆ ในชุมชนมาใช้เป็นศัพท์ขยายแล้ว ยังนิยมนำความหมายอื่นๆ มาประกอบเข้ากับคำศัพท์หลักที่อยู่ข้างหน้าเพื่อขยายความหรือให้รายละเอียดในด้านต่างๆ ของหมู่บ้านเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นใหม่โดยการรวมหมู่บ้านและแยกหมู่บ้านนั้น มักจะนำคำขยายบอกคุณสมบัติ คำบอกตำแหน่งทิศทาง และคำที่มีความหมายเป็นนามธรรมซึ่งสื่อความหมายดังามเพิ่มเข้าไปในชื่อเดิม เพื่อแสดงลักษณะเฉพาะของหมู่บ้านตน เช่น บ้านห้วยไชเหนือ บ้านห้วยไชกลาง บ้านห้วยไชใต้ บ้านห้วยไชใหม่พัฒนา และบ้านห้วยไชสุขสวัสดิ์ ซึ่งแยกหมู่บ้านมาจากบ้านห้วยไชเหมือนกัน

1.2.3 เปรียบเทียบความหมายของศัพท์หลักและศัพท์ขยาย ผู้วิจัยได้นำความหมายของศัพท์หลักและศัพท์ขยายมานับความถี่ของการปรากฏร่วมกัน เพื่อให้เห็นว่ากลุ่มความหมายใดที่ปรากฏอยู่ในภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนมากที่สุด ผลการเปรียบเทียบพบว่ากลุ่มความหมาย “น้ำและแหล่งน้ำ” ปรากฏอยู่ในภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนมากที่สุด คือ 239 ศัพท์ คิดเป็นร้อยละ 18.82 รองลงมาคือกลุ่มความหมาย “พืช” ซึ่งปรากฏร้อยละแตกต่างกับ “น้ำและแหล่งน้ำ” ไม่มากนัก คือปรากฏ 224 ศัพท์ คิดเป็นร้อยละ 17.64 ของศัพท์ทั้งหมด จึงกล่าวได้ว่าทั้งสองกลุ่มนี้เป็นความหมายสำคัญที่แสดงถึงโลกทัศน์ร่วมของประชาชนในจังหวัดลำพูน เพราะกลุ่มความหมายทั้งสองนี้ปรากฏทั้งในศัพท์หลักและศัพท์ขยายของชื่อหมู่บ้านจำนวนมาก หากพิจารณาความสอดคล้องระหว่างความหมายที่ปรากฏในภูมินามของหมู่บ้านกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่แล้ว อาจกล่าวได้ว่าจังหวัดลำพูนเป็นจังหวัดที่มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยแหล่งน้ำและพืชพรรณ จึงมีคำเรียกชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยความหมายทั้งสองกลุ่มนี้ปรากฏอยู่จำนวนมาก

1.2.4 เปรียบเทียบรูปศัพท์ที่ปรากฏความถี่สูงสุดในภูมินาม ผู้วิจัยได้นำรูปศัพท์ทั้งศัพท์หลักและศัพท์ขยาย จำนวน 1,270 ศัพท์ มาเปรียบเทียบกัน เพื่อพิจารณาหารูปศัพท์ที่ปรากฏความถี่สูงสุดในภูมินามของหมู่บ้าน อันจะแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างรูปศัพท์กับโลกทัศน์ของคนในชุมชน ผลการเปรียบเทียบพบว่ารูปศัพท์ที่ปรากฏความถี่สูงสุดในบรรดารูปศัพท์ทั้งหมด คือ “ป่า” โดยปรากฏความถี่

ถึง 70 ครั้ง คิดเป็น ร้อยละ 5.51 ของรูปศัพท์ทั้งหมด รองลงมาคือ รูปศัพท์ “หนอง” “ห้วย” “สัน” และ “แม่” ตามลำดับ ซึ่งรูปศัพท์ “ป่า” ที่พบการปรากฏสูงสุดนี้ แสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ของคนในชุมชนว่ามีความใกล้ชิดกับ “ป่า” คือ แวดล้อมไปด้วยพื้นที่ป่า และผลการเปรียบเทียบนี้ยังสัมพันธ์กับผลการศึกษาความหมายร่วมของศัพท์หลักและศัพท์ขยาย ที่พบว่าความหมายเกี่ยวกับ “พืช” เป็นความหมายร่วมของภูมินามหมู่บ้านในจังหวัดลำพูน ทั้งนี้เพราะรูปศัพท์ “ป่า” ที่พบมากที่สุดมักปรากฏร่วมกับชื่อพืชเสมอ เช่น บ้านป่าเหียง บ้านป่าตอง บ้านป่าไผ่ บ้านป่าซาง และบ้านป่าเปา เป็นต้น

นอกจากนี้รูปศัพท์ที่ปรากฏความถี่สูงทั้ง 5 อันดับข้างต้น ยังสะท้อนสภาพแวดล้อมของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนว่ามีลักษณะเป็นพื้นที่ป่า มีแหล่งน้ำจำนวนมาก และเป็นพื้นที่สูงเป็นส่วนมาก สภาพแวดล้อมที่สะท้อนผ่านการเลือกใช้รูปศัพท์ดังกล่าวนี้สอดคล้องกับผลการศึกษาความหมายของศัพท์หลักและศัพท์ขยาย ที่พบว่าความหมายเกี่ยวกับลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นความหมายสำคัญที่พบเป็นอันดับต้นอีกด้วย

2. คุณค่าของภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูน

จากการศึกษาภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนพบว่ามีความคุณค่าในแง่ของการเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นลักษณะต่างๆ ของจังหวัดลำพูนได้เป็นอย่างดี อาจจำแนกออกเป็น 8 ด้าน ได้แก่

2.1 ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์ทั้งที่เป็นภูมิประเทศและภูมิอากาศที่หลากหลาย ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับฐานทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว ตลอดจนค่านิยมในการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในท้องถิ่นจังหวัดลำพูนอีกด้วย

ในส่วนที่เป็นภูมิประเทศนั้นภูมินามของหมู่บ้านแสดงให้เห็นลักษณะภูมิประเทศของพื้นที่จังหวัดลำพูน 11 ลักษณะ โดยแต่ละลักษณะจะมีคำที่นำมาตั้งเป็นภูมินามโดยเฉพาะ ซึ่งบางครั้งก็ปรากฏเฉพาะคำนั้นเดี่ยวๆ แต่บางครั้งก็ใช้คำที่แสดงลักษณะภูมิประเทศนั้นรวมกับคำอื่นๆ ด้วย ลักษณะภูมิประเทศที่ปรากฏในภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนมีดังนี้

2.1.1 ลักษณะภูมิประเทศที่เป็นแหล่งน้ำและพื้นที่ใกล้แหล่งน้ำ เป็นลักษณะภูมิประเทศที่ปรากฏในภูมินามของหมู่บ้านมากที่สุด เนื่องจากการตั้งถิ่นฐานนั้นจำเป็นต้องอาศัยทรัพยากรน้ำเป็นหลักทั้งในการอุปโภคบริโภคและใช้ในการเกษตร ในพื้นที่นี้ประกอบด้วยหนองน้ำ ลำห้วย ลำน้ำ ร่องน้ำ ลำเหมือง สบ (ที่บรรจบกันของลำน้ำ) ปากน้ำ วังน้ำ น้ำซับ น้ำพุ ตาน้ำ น้ำบ่อ และพื้นที่ริมน้ำ เช่น บ้านหนองผ่า บ้านห้วยน้ำเย็น บ้านแม่หาด บ้านร่องสาว บ้านเหมืองง่า บ้านสบปะ บ้านปากบ่อง บ้านวังมุย บ้านจำบอน บ้านบ่อหิน และ บ้านท่ากว้าง เป็นต้น

2.1.2 ลักษณะภูมิประเทศที่เป็นป่า แสดงให้เห็นถึงความสมบูรณ์ของพื้นที่ในจังหวัดลำพูนได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งป่าที่ปรากฏในภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนมีหลากหลายลักษณะ โดยใช้คำที่เรียกแตกต่างกันออกไป ได้แก่ “ป่า” “พง” “ดง” “เหล้า” และ “แพะ” เช่น บ้านป่าดิงงาม บ้านดงหลวง บ้านเหล้าคู่ และบ้านแพะไต้ เป็นต้น

2.1.3 ลักษณะภูมิประเทศที่เป็นเนินหรือที่ดอน เป็นพื้นที่ที่นิยมตั้งถิ่นฐานอีกลักษณะหนึ่ง มีคำที่ใช้เรียกลักษณะภูมิประเทศแบบนี้ต่างๆ กันไป ได้แก่ “ดอน” “เด่น” และ “สัน” เช่น บ้านดอนชัย บ้านเด่นเหมา บ้านสันทราย และบ้านสันดอนรวม เป็นต้น

2.1.4 ลักษณะภูมิประเทศที่เป็นภูเขาและหน้าผา เนื่องจากพื้นที่ ส่วนใหญ่ของจังหวัดลำพูนเป็นพื้นที่เนินเขาและภูเขาสูงสลับซับซ้อน ลักษณะดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นผ่านทางภูมินามของหมู่บ้านได้ด้วย โดยจำแนกได้เป็น 2 รูปแบบ คือ ภูเขา ซึ่งมักใช้คำที่มาประกอบภูมินามว่า “ดอย” “ภู” และ “ขุน” และหน้าผา ซึ่งมักใช้คำที่มาประกอบภูมินามว่า “ผา” เช่น บ้านดอยโตน บ้านดอยสารภี บ้านขุนตาล บ้านผาเจิบ และบ้านผาหนาม เป็นต้น

2.1.5 ลักษณะภูมิประเทศที่เป็นดิน หิน และแร่ชนิดต่างๆ บ่งบอกถึงทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ของหมู่บ้านนั้น โดยอาจจำแนกเป็น 2 ลักษณะ คือ ดินชนิดต่างๆ ประกอบด้วยดินโคลน ดินทราย ดินโป่ง และดินเปรี้ยว และหินชนิดต่างๆ ซึ่งใช้คำว่า “ผา” ในการประกอบภูมินาม เช่น บ้านทรายทอง บ้านโป่งแดง และบ้านผาลาด เป็นต้น

2.1.6 ลักษณะภูมิประเทศที่เป็นท้องทุ่ง เป็นที่ราบโล่งโดยบางครั้งอาจหมายถึงพื้นที่ที่เป็นท้องนาหรือทุ่งนาด้วย โดยคำที่นำมาประกอบในภูมินาม ได้แก่ คำว่า “ทุ่ง” เช่น บ้านทุ่ง บ้านทุ่งยาว บ้านทุ่งทองกวาว บ้านทุ่งเป็ด และบ้านทุ่งม่วน เป็นต้น

2.1.7 ลักษณะภูมิประเทศที่เป็นที่ลุ่มหรือพื้นที่ต่ำ เป็นพื้นที่ที่มักมีการตั้งเป็นหมู่บ้าน เนื่องจากเหมาะกับการทำการเกษตร และส่วนมากอยู่ใกล้แหล่งน้ำ ซึ่งคำที่ใช้ประกอบภูมินาม ได้แก่ “บง” และ “โสง” เช่น บ้านโสง บ้านบงอ้อ และบ้านบงผาง เป็นต้น

2.1.8 ลักษณะภูมิประเทศที่เป็นช่องแคบ ช่องเขา และหุบเขา เกิดมาจากลักษณะพื้นที่ของจังหวัดลำพูนที่เป็นเนินเขาและภูเขาสูงสลับซับซ้อน ซึ่งคำที่ใช้ประกอบภูมินาม ได้แก่ “ก๊ว” และ “ฮ่อม” (รวม) เช่น บ้านก๊วมีน และบ้านห้วยฮ่อมโน เป็นต้น

2.1.9 ลักษณะภูมิประเทศที่เป็นเส้นทางหรือถนน เป็นลักษณะพื้นที่ที่มนุษย์เป็นผู้ทำขึ้น คำที่ใช้ประกอบภูมินาม คือ “กอง” (คอง, คลอง) และ “ด่าน” เช่น บ้านกองงาม และบ้านผาด่าน เป็นต้น

2.1.10 ลักษณะภูมิประเทศที่เป็นเกาะ เป็นหาดทรายหรือที่ขายน้ำซึ่งปรากฏเมื่อน้ำลด แต่อีกนัยหนึ่งอาจหมายถึงพื้นที่ที่เป็นเนินทรายอยู่ในลำน้ำก็ได้ คำที่ใช้ประกอบภูมินาม คือ “เกาะ” ได้แก่ บ้านเกาะทราย

2.1.11 ลักษณะภูมิประเทศที่เป็นหลุมหรือเป็นรู มักเป็นทางที่น้ำจะไหลลงไปในฤดูฝน บางแห่งก็เป็นที่พักเก็บน้ำให้แก่ชาวบ้านด้วย เป็นต้นว่า บ้านหนองหลุม

นอกจากนี้ภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนยังแสดงให้เห็นลักษณะทางภูมิศาสตร์ ที่เป็นภูมิอากาศอีกอย่างหนึ่งด้วย โดยบางส่วนก็สอดคล้องกับลักษณะภูมิอากาศของจังหวัดลำพูน คือ บางบริเวณในบางช่วงมีอากาศเย็นและมักมีหมอกลง หรือบางบริเวณในบางช่วงเป็นป่าที่ร้อนและแห้งแล้ง เช่น บ้านป่าหมอก และบ้านแม่สารป่าแดด เป็นต้น

2.2 พรรณพืชพรรณสัตว์ ภูมินามของหมู่บ้านสะท้อนให้เห็นความหลากหลายของพรรณพืชพรรณสัตว์ในพื้นที่จังหวัดลำพูนได้เป็นอย่างดี โดยจำแนกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

2.2.1 พรรณพืช ที่พบในภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูน นับเป็นการสะท้อนให้เห็นลักษณะทางธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่จังหวัดลำพูนตั้งแต่อดีต แบ่งได้เป็น 7 ประเภท คือ ไม้ยืนต้น ขนาดกลางและขนาดใหญ่ ไม้ยืนต้นขนาดเล็กและไม้พุ่ม ไม้ล้มลุก ไม้ตระกูลไผ่ ไม้เถา ไม้หญ้า และพรรณไม้พื้นเมืองอื่น ๆ เช่น บ้านต้นแงะ (เต็ง) บ้านป่าตึง (พลวง) บ้านไม้สลิ (โพธิ์) บ้านป่าตัน (พุทรา) บ้านป่าจี้ (คนทา) บ้านจำตาเหิน (มหาหงส์) บ้านสันปูเลย (ไผ่) บ้านห้วยเหี้ยะ (ไผ่เหี้ยะ) บ้านห้วยสะแล (เถาสะแล) และบ้านหนองผา (ไผ่น้ำ) เป็นต้น ภูมินามของหมู่บ้านที่แสดงให้เห็นพรรณไม้นี้ นอกจากจะเป็นการบันทึกชื่อและลักษณะของ พืชพรรณในท้องถิ่นไว้แล้ว ยังบ่งบอกถึงค่านิยมในการตั้งถิ่นฐานได้อีกด้วย เนื่องจากการเลือกตั้งถิ่นฐานบางครั้งจะนิยมตั้งตามบริเวณพื้นที่ที่มีพืชพรรณต่างๆ อยู่มาก เพราะชาวบ้านสามารถนำพืชดังกล่าวมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตได้หลากหลาย นอกจากนี้พรรณไม้บางชนิดยังมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับความเชื่อ และวัฒนธรรมของท้องถิ่นด้วย

2.2.2 พรรณสัตว์ ที่พบในภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูน เป็นการสะท้อนให้เห็นลักษณะความสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติอีกอย่างหนึ่งของพื้นที่จังหวัดลำพูน ในที่นี้อาจจำแนกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ สัตว์บก สัตว์น้ำ สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์ปีก และแมลง เช่น บ้านช้างเพี้ยน บ้านหนองหมู บ้านทาปลาตุก บ้านหนองเขียด และบ้านต้นผึ้ง เป็นต้น ทั้งนี้ภูมินามของหมู่บ้านที่ปรากฏชื่อสัตว์ต่างๆ ยังเชื่อมโยงไปถึงทรัพยากรทางธรรมชาติอื่นๆ อันเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์แต่ละชนิดด้วย ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้และแหล่งน้ำ นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นความผูกพันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสัตว์ป่า ทั้งยังสะท้อนความคิดความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์บางชนิดที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของคนอีกด้วย

2.3 ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เนื่องจากภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนสัมพันธ์แนบแน่นอยู่กับลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนในพื้นที่ จึงเป็นหลักฐานประการหนึ่งที่บ่งบอกความเป็นมาและร่องรอยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในจังหวัดลำพูนได้เป็นอย่างดี ซึ่งอาจจำแนกเป็น 6 ประเภท ได้แก่

2.3.1 เหตุการณ์สำคัญที่เคยเกิดขึ้นในท้องถิ่น กล่าวคือ ภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนสะท้อนให้เห็นเหตุการณ์สำคัญที่เคยเกิดขึ้นในหมู่บ้านหรือในชุมชนนั้นๆ เหตุการณ์ส่วนมากมักเป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อชาวบ้าน หรือเป็นเรื่องที่สังเกตจดจำของคนในพื้นที่ ได้แก่ เหตุการณ์ในการก่อตั้งหมู่บ้าน เหตุการณ์สำคัญที่แสดงถึงความเป็นมาของหมู่บ้าน ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติหรือเหตุการณ์ประหลาดมหัศจรรย์ และเหตุการณ์ที่แสดงถึงพัฒนาการของหมู่บ้าน เช่น บ้านป่าไม้ที่หนึ่ง บ้านเล้ง บ้านชุมเงิน และบ้านต้นปัน เป็นต้น

2.3.2 บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น กล่าวคือ ภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนสะท้อนให้เห็นบุคคลสำคัญที่เคยมีบทบาทต่อชุมชน หรือเป็นที่รู้จักและเคารพนับถือของผู้คนในท้องถิ่นนั้น ทั้งนี้บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นซึ่งเป็นที่มาของภูมินามหมู่บ้าน อาจจำแนกได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ ผู้ก่อตั้งหมู่บ้านหรือผู้เข้ามาบุกเบิกหมู่บ้านเป็นกลุ่มแรก พระภิกษุซึ่งเป็นที่เคารพนับถือในท้องถิ่น ชนชั้นปกครองในแต่ละยุคสมัย และบุคคลในตำนานซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับท้องถิ่นนั้นๆ เช่น บ้านทุ่งปู่แดง บ้านบารมีศรีวิชัย บ้านแจ่ม และบ้านปวง เป็นต้น

2.3.3 กลุ่มชนหรือชาติพันธุ์ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น กล่าวคือ จังหวัดลำพูนประกอบด้วยกลุ่มชนและกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลายมาอาศัยอยู่ร่วมกันตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งกลุ่มชนและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เหล่านี้ นับเป็นส่วนหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของจังหวัดลำพูนเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนได้แสดงให้เห็นถึงกลุ่มชนและกลุ่มชาติพันธุ์ที่ปรากฏตัวตนอยู่ในประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นจังหวัดลำพูน โดยอาจจำแนกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ กลุ่มชนจากชุมชนอื่นๆ ที่เข้ามาอยู่ในท้องถิ่น เช่น บ้านแจ้ซ้อน และบ้านหนองบัวคำ เป็นต้น และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่เข้ามาอยู่ในท้องถิ่นซึ่งมีลัวะ ยาง (กะเหรี่ยง) และไทยยอง เช่น บ้านเด่นยางมูล บ้านเวียงยอง และบ้านศรีเมืองยู เป็นต้น

2.3.4 สถานที่สำคัญหรือตำแหน่งที่ตั้งของชุมชน กล่าวคือ ภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนสะท้อนให้เห็นสถานที่สำคัญหรือตำแหน่งที่ตั้งของชุมชน โดยอาจจำแนกได้เป็น 8 ประเภท ได้แก่ วัดโบราณสถาน ตลาดหรือแหล่งชุมชนขนาดใหญ่ สถานที่สำคัญที่เกี่ยวกับการคมนาคมขนส่ง สถานที่ซึ่งเป็นที่สาธารณประโยชน์ของท้องถิ่น ตำแหน่งที่ตั้งและลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชุมชน สถานที่ซึ่งเกี่ยวข้องกับชนชั้นปกครองในอดีต และสถานที่สำคัญอื่นๆ ของชุมชน ซึ่งสถานที่และตำแหน่งที่ตั้งเหล่านี้มักมีความสำคัญเป็นพิเศษ และมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนตลอดจนความเป็นมาและพัฒนาการของ

ชุมชนหรือหมู่บ้านนั้นๆ ด้วย เช่น บ้านเจดีย์สามยอด บ้านประตู่โขง บ้านใหม่กาดเหนือ บ้านหัวขัว ชุมชนหน้าสถานีรถไฟ บ้านดอยแดน และบ้านสวนหลวง เป็นต้น

2.3.5 วัตถุหรือสิ่งของสำคัญของท้องถิ่น กล่าวคือ ภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนสะท้อนให้เห็นวัตถุหรือสิ่งของสำคัญของท้องถิ่นซึ่งนับเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้ โดยส่วนมากเป็นพระพุทธรูปและพระเครื่อง เช่น บ้านเหล่าพระเจ้าตาเขียว บ้านสันพระเจ้าแดง และชุมชนพระคงฤาษี เป็นต้น

2.3.6 ความเชื่อมโยงระหว่างประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับประวัติศาสตร์ส่วนกลางของจังหวัดลำพูน กล่าวคือ ภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนสามารถแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับประวัติศาสตร์ส่วนกลางของจังหวัดลำพูนได้ โดยส่วนมากเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนในพื้นที่กับเจ้าผู้ครองนครลำพูนหรือกลุ่มชนชั้นปกครองในอดีต เช่น บ้านฉางข้าวน้อยใต้ ซึ่งมาจากการที่เจ้าหลวงผู้ครองนครลำพูน ได้มาตั้งฉางข้าวเก็บไว้ในหมู่บ้านนี้ โดยสร้างเป็นหลังเล็ก ชาวบ้านเรียกว่า “ฉางข้าวน้อย” เป็นต้น

2.4 ตำนานและนิทานพื้นบ้าน ภูมินามจำนวนหนึ่งตั้งตามนิทานพื้นบ้านหรือตำนานของท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งนิทานพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับภูมินามนี้เป็นนิทานพื้นบ้านประเภทนิทานประจำถิ่น (Local Legends) ซึ่งเป็นเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับสถานที่โดยเฉพาะ ตำนานและนิทานพื้นบ้านเหล่านี้นอกจากจะสามารถสะท้อนให้เห็นความเชื่อและโลกทัศน์ของคนในพื้นที่นั้นได้แล้ว ยังเป็นข้อมูลซึ่งมีประโยชน์ในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของพื้นที่นั้นได้ด้วย ทั้งนี้ภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนซึ่งมีที่มาจากตำนานและนิทานพื้นบ้าน จำแนกได้เป็น 5 ประเภท ได้แก่

2.4.1 นิทานเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเสด็จมาของพระพุทธเจ้าในเขตพื้นที่จังหวัดลำพูน ซึ่งคนในท้องถิ่นเชื่อและถ่ายทอดสืบต่อกันเรื่อยมา ซึ่งภูมินามลักษณะนี้ นอกจากจะแสดงถึงความผูกพันของชาวบ้านกับพุทธศาสนา และสะท้อนให้เห็นความสำคัญของพุทธศาสนาในความคิดความเชื่อของชาวบ้านแล้ว ยังเป็นร่องรอยการเผยแพร่พุทธศาสนาเข้ามาในดินแดนแถบภาคเหนืออีกด้วย เช่น บ้านหวาย ซึ่งมาจากตำนานที่เล่าถึงพระพุทธเจ้าได้เสด็จมาเผยแผ่พระศาสนา เมื่อเสด็จมาถึงบริเวณนี้พระองค์ก็ทรงหยุดนั่งและหันพระพักตร์อว่ำ (ภาษาถิ่นภาคเหนือหมายถึง ป้าย เบน เอน เลี้ยว) ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ หมู่บ้านนี้จึงได้ชื่อว่า บ้านอว่ำ หรือ บ้านหว่ำ และเพี้ยนเป็น บ้านหวาย เป็นต้น

2.4.2 นิทานเกี่ยวกับบุคคลในประวัติศาสตร์ เป็นเรื่องของบุคคลในประวัติศาสตร์ซึ่งเกี่ยวข้องกับท้องถิ่นในจังหวัดลำพูน ภูมินามลักษณะดังกล่าวนี้จึงเป็นกึ่งนิทาน กึ่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ซึ่งนับว่ามีคุณค่าทั้งในการศึกษาความคิดความเชื่อของชาวบ้านและความเป็นมาของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจังหวัดลำพูน บุคคลที่ปรากฏในตำนานและนิทานพื้นบ้านมักเป็นบุคคลสำคัญที่มีความเกี่ยวข้องกับการปกครอง

หรือความเชื่อของผู้คนในอดีต ในที่นี้จำแนกได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ บุคคลแรกคือพระนางจามรีซึ่งเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในแถบอำเภอทุ่งหัวช้างและอำเภอลิ้ บุคคลที่สองคือพระนางจามเทวีซึ่งนับว่าเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ที่สำคัญที่สุดของจังหวัดลำพูน เนื่องจากพระองค์ทรงเป็นปฐมกษัตริย์แห่งหริภุญชัย กลุ่มที่สามคือกษัตริย์หรือเจ้าเมืองตามตำนาน และกลุ่มสุดท้ายคือนักบวช ได้แก่ พระสงฆ์ และฤาษี เช่น บ้านทุ่งหัวช้าง บ้านปวงคำ บ้านลิ้ บ้านดอยคำ บ้านแวนนาริน และบ้านดงฤาษี เป็นต้น

2.4.3 นิทานเกี่ยวกับทรัพย์สินสมบัติหรือสิ่งลึกลับ เป็นเรื่องราวที่มักเกิดจากจินตนาการของคนในท้องถิ่นผสมผสานกับเรื่องราวความเป็นมาของสถานที่หรือบุคคลสำคัญในพื้นที่จังหวัดลำพูน และแม้ภูมินามลักษณะนี้จะมีเนื้อหาที่แปลกประหลาดและมหัศจรรย์เกินความเป็นจริง แต่ก็อาจมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น หรือความเชื่อและโลกทัศน์ของคนในท้องถิ่นนั้นรวมอยู่ด้วย ทั้งนี้จำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ นิทานเกี่ยวกับขุมทรัพย์หรือของวิเศษ และนิทานเกี่ยวกับเรื่องลึกลับมหัศจรรย์ เช่น บ้านหมื่นข้าว ซึ่งมาจากเรื่องเล่าว่าในอดีตมีสถานที่แห่งหนึ่งอยู่กลางทุ่งนาใกล้หมู่บ้าน ได้มีผู้นำทองคำล่ายเขาว่าเขาควายมาฝังไว้ มีน้ำหนักรหมื่นชั่ง ต่อมาเมื่อมีคนรู้จึงพากันมาขุดค้นหา บริเวณนั้นจึงได้ชื่อว่า “หมื่นเขา” และต่อมาเพี้ยนเป็น “หมื่นข้าว” เป็นต้น

2.4.4 นิทานชีวิตที่เหตุการณ์เกิดขึ้นในท้องถิ่น เป็นนิทานที่มีลักษณะเหมือนเรื่องที่เคยเกิดขึ้นจริง โดยจะบอกชื่อและฐานะตำแหน่งของตัวละครอย่างชัดเจน รวมถึงระบุสถานที่ที่เกิดเหตุการณ์ด้วย ซึ่งสถานที่ในนิทานชีวิตส่วนมากเป็นสถานที่ในท้องถิ่น ของจังหวัดลำพูนนั่นเอง ดังนั้นภูมินามประเภทนี้จึงเป็นร่องรอยหนึ่งเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นนั้นๆ ได้ด้วย ได้แก่ บ้านหลายแก้ว ซึ่งมาจากนิทานที่เล่าว่าในอดีตหมู่บ้านนี้มีนางงามซึ่งเป็นลูกสาวพญา นามว่า นางแก้ว ต่อมาพญานางชื่อเจ้าพญาผ่อมาขอเจ้าแม่นางแก้วไปเป็นคู่ครอง แต่ภายหลังมีหนุ่มชาวบ้านคนหนึ่งจากบ้านเวียงลงนางแก้วว่าพญาผ่อมาได้ตายในที่รบ นางแก้วไม่รู้จึงไปอยู่กับหนุ่มจากบ้านเวียงผู้นั้น ครั้นต่อมาเมื่อรู้ความจริงว่าพระยาผ่อมาไม่ได้ตาย นางแก้วเสียใจมากจึงกลับมาอยู่ยังหมู่บ้านนี้และตรอมใจตายในที่สุด

2.4.5 นิทานจากวรรณกรรมที่รู้จักกันดี ในที่นี้ได้แก่ ตำนานเรื่อง “สิงหนวัติกุมาร” หรือ “ตำนานเชียงแสน” ที่กล่าวถึงการล่มของเมืองหลังจากที่คนในเมืองจับปลาไหลเผือกมาแบ่งกันกิน ยกเว้นแต่แม่หม้ายเท่านั้น ซึ่งเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านหนองหล่ม

2.5 วิถีชีวิต ภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนบางแห่งเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนซึ่งตั้งถิ่นฐานในท้องถิ่นนั้นๆ จำแนกได้เป็น 5 ประเภท ดังนี้

2.5.1 อาชีพและการทำมาหากิน กล่าวคือ ภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนสะท้อนให้เห็นลักษณะของอาชีพและการทำมาหากินของผู้คนในท้องถิ่นได้ โดยในที่นี้จำแนกออกเป็น 3 กลุ่ม คือ อาชีพเกษตรกรรม อาชีพช่างต่างๆ และอาชีพค้าขาย เช่น บ้านไร่บ้านนากลาง บ้านคอกวัว และชุมชนช่างฆ้อง เป็นต้น

2.5.2 การจัดการน้ำ กล่าวคือ จังหวัดลำพูนเป็นสังคมเกษตรกรรม มาแต่โบราณ ดังนั้นการจัดการน้ำภายในชุมชนนับว่ามีความสำคัญและสัมพันธ์อย่างยิ่งกับชาวบ้าน หลายหมู่บ้านจึงนำลักษณะการจัดการน้ำที่ปรากฏเป็นจุดเด่นมาตั้งเป็นภูมินามของหมู่บ้าน โดยจำแนกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ การทำฝาย การให้หลูวิดน้ำ และการทำน้ำริน เช่น บ้านหัวฝาย บ้านท้องฝาย บ้านท่าหลู และบ้านแม่หวางหัวริน เป็นต้น

2.5.3 เครื่องมือเครื่องใช้ กล่าวคือ ภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนสามารถสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชาวบ้านที่เกี่ยวกับเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้เป็นร่องรอยของท้องถิ่นว่าในพื้นที่นั้น ชาวบ้านเคยมีรูปแบบในการดำเนินชีวิตตั้งแต่อดีตอย่างไร และมีเครื่องมือเครื่องใช้อะไรบ้างที่มีความสำคัญต่อชาวบ้าน เช่น บ้านเตาปูน และบ้านบ่อแฮ้ว เป็นต้น

2.5.4 ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่า กล่าวคือ ภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนสามารถสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชาวบ้านที่สัมพันธ์กับป่า โดยปรากฏเป็นร่องรอยเกี่ยวกับการสร้างที่พักชั่วคราวจำพวก “ปาง” หรือ “ห้าง” ซึ่งที่พักลักษณะนี้จะใช้เมื่อชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า เช่น บ้านปางบ้านปางล้าน และบ้านสันห้างเสือ เป็นต้น

2.5.5 การคมนาคมขนส่ง กล่าวคือ ภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนสามารถสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชาวบ้านที่เกี่ยวกับการคมนาคมขนส่งในลักษณะต่างๆ ทั้งทางบกและทางน้ำ ซึ่งนับเป็นร่องรอยของท้องถิ่นว่าในพื้นที่นั้น ชาวบ้านเคยมีการเดินทางด้วยเส้นทางแบบไหนแลใช้ยานพาหนะอะไรบ้าง เช่น บ้านท่าล้อ – ศรีคำ และบ้านหนองเรือ เป็นต้น

2.6 ความเชื่อและค่านิยม ภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนสะท้อนให้เห็นความเชื่อและค่านิยมของผู้คนในท้องถิ่นได้บางประการ โดยจำแนกได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

2.6.1 ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์และสิ่งเหนือธรรมชาติ ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับการสักยันต์ และการทำผ้ายันต์ ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์อัศจรรย์ที่มีลูกแก้วลอยให้เห็นบนภูเขากลางหมู่บ้าน ความเชื่อเรื่องสัตว์วิเศษ เป็นต้นว่า พญานาค และ เต่าเงินเต่าทอง รวมถึงความเชื่อเรื่องผีและอารักษ์ซึ่งสถิตอยู่ที่หอประจำหมู่บ้าน เช่น บ้านแพะยันต์ บ้านดอยแก้ว บ้านหนองเจือก และบ้านหอชัย เป็นต้น

2.6.2 ความเชื่อและค่านิยมเกี่ยวกับมงคลนาม เชื่อกันว่าหากตั้ง ภูมินามของหมู่บ้านด้วยคำที่เป็นสิริมงคลก็จะส่งผลให้ผู้คนที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านนั้นมีความสุข ความเจริญไปด้วย ทั้งนี้ภูมินามของหมู่บ้านลักษณะดังกล่าวอาจจำแนกตามลักษณะการใช้คำที่มาประกอบในภูมินามได้เป็น 7 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบแรกการใช้คำที่แสดงถึงความสุขดัง สรวงสวรรค์ เช่น บ้านเด่นสวรรค์ และบ้านใหม่สวรรค์ รูปแบบที่สองการใช้คำที่แสดงถึงความสุขและความสงบ เช่น บ้านผาสุข บ้านห้วยไผ่สุขสวัสดิ์ และบ้านล่องสันติสุข เป็นต้น รูปแบบที่สามการใช้คำที่แสดงถึงมงคลและมีโชคชัย เป็นต้นว่า บ้านมงคลชัย รูปแบบที่สี่การใช้คำที่แสดงถึงความเจริญและการพัฒนา เช่น บ้านดงเจริญ บ้านอุดมพัฒนา และบ้านใหม่ศิวิไล เป็นต้น รูปแบบที่ห้าการใช้คำที่แสดงถึงสิริมงคลและความรุ่งเรือง เช่น บ้านศรีบุญเรือง และบ้านศรีบุญยืน เป็นต้น รูปแบบที่หกการใช้คำที่แสดงถึงความสามัคคี เป็นต้นว่า บ้านห้วยโป่งสามัคคี และรูปแบบสุดท้ายคือการหลีกเลี่ยงใช้คำที่มีความหมายไม่ดี ได้แก่ บ้านหนองเกิด

2.7 ลักษณะทางการปกครอง เนื่องจากการแบ่งเขตหมู่บ้านต่างๆ มีความสัมพันธ์โดยตรงกับมิติทางการปกครอง ภูมินามของหมู่บ้านจึงเกี่ยวข้องกับลักษณะ การปกครองอย่างแนบแน่น ซึ่งในที่นี้อาจจำแนกได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่

2.7.1 การรวมหมู่บ้าน กล่าวคือ ภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนบางแห่งสามารถแสดงให้เห็นการก่อตั้งหมู่บ้านซึ่งเกิดจากการนำสองหมู่บ้านมารวมเข้าด้วยกัน เนื่องจากหมู่บ้านลักษณะนี้บางครั้งนำชื่อของทั้งสองหมู่บ้านมารวมเรียกเป็นภูมินามของหมู่บ้าน ที่เกิดขึ้นใหม่ เช่น บ้านป่าตาลฮ้อยแอ บ้านหนองหนาม – กอลุง และบ้านไร่ – บ้านทุ่ง เป็นต้น

2.7.2 การแยกหมู่บ้าน กล่าวคือ เมื่อหมู่บ้านมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น จนดูแลและพัฒนาไม่ทั่วถึงก็อาจมีการแยกหมู่บ้านเพื่อให้สะดวกในการปกครองและ การพัฒนา หรือบางครั้งการแยกหมู่บ้านก็มาจากการกระทบของนโยบายของรัฐ เช่น นโยบายการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (กองทุนเงินล้าน) และโครงการเพื่อพัฒนาศักยภาพหมู่บ้านและชุมชน (กองทุน SML) เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนที่มาจากจากการแยกเขตการปกครองออกมาจากหมู่บ้านเดิมจะเป็นร่องรอยเกี่ยวกับประวัติทางการปกครองของท้องถิ่นนั้นว่าหมู่บ้านใดเคยรวมอยู่ในเขตปกครองเดียวกับหมู่บ้านใดมาก่อน อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นนโยบายของรัฐที่มีผลกระทบต่อการปกครองในระดับหมู่บ้านด้วย โดยภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนสามารถแสดงให้เห็นถึงการแยกหมู่บ้านได้ เนื่องจากภูมินามของหมู่บ้านที่แยกออกมานั้นบางแห่งยังคงใช้ชื่อหมู่บ้านเดิมหรือบางส่วนของชื่อหมู่บ้านเดิมมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านใหม่ ทั้งนี้อาจแบ่งเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะแรกการแยกหมู่บ้านโดยยังคงรักษาชื่อหมู่บ้านเดิมไว้ เช่น บ้านหัวฝาย หมู่ 3 ซึ่งแยกออกมาจากบ้านหัวฝาย หมู่ 1 ในตำบลหนองช้างดิน อำเภอเมือง เป็นต้น ลักษณะที่สองการแยกหมู่บ้านโดยใช้ชื่อหมู่บ้านเดิมรวมกับคำอื่นๆ คือ คำบอกทิศทาง คำบอก

ตำแหน่งหรือบริเวณที่ตั้ง คำบอกขนาดหรือความสำคัญของหมู่บ้าน คำบอกลำดับการเกิดของหมู่บ้าน คำที่เป็นสิริมงคล และคำบอกลักษณะอื่นๆ ของหมู่บ้าน เช่น บ้านเหล่ายาว ซึ่งแยกเป็นบ้านเหล่ายาวใต้ และบ้านเหล่ายาวเหนือ หรือบ้านน้ำดิบที่แยกเป็นบ้านน้ำดิบน้อยและบ้านน้ำดิบหลวง เป็นต้น และลักษณะสุดท้ายการแยกหมู่บ้านจากปึกหรือคุ่มที่เคยรวมอยู่ด้วยกัน เช่น บ้านไร่ป่าคา ซึ่งเดิมเป็นปึกหนึ่งของบ้านหนองบัว และแยกตัวออกมา เป็นต้น

2.7.3 การตั้งหมู่บ้านใหม่ กล่าวคือ ภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนสามารถแสดงให้เห็นการตั้งหมู่บ้านใหม่ ทั้งหมู่บ้านที่เกิดมาจากการรวมตัวของชาวบ้านแล้วตั้งหมู่บ้านขึ้นมาในพื้นที่ใหม่ หรือเกิดจากการแยกตัวออกมาจากหมู่บ้านเดิมกลายมาเป็นหมู่บ้านใหม่ เช่น บ้านใหม่จริญญา บ้านใหม่จตุจักร บ้านใหม่วังไฮ และบ้านเหมืองจี่ใหม่ เป็นต้น

2.7.4 การแสดงถึงความสัมพันธ์ภายในเขตการปกครองเดียวกัน กล่าวคือ หมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองเดียวกัน เช่น ตำบลหรืออำเภอเดียวกัน บางครั้งก็นิยมตั้งภูมินามของหมู่บ้านให้สอดคล้องหรือมีลักษณะคล้ายคลึงกันเพื่อแสดงให้เห็นว่ามีความสัมพันธ์กันในเรื่องเขตการปกครอง โดยอาจใช้คำบางคำซ้ำๆ กัน เป็นต้นว่า หมู่บ้านในอำเภอนิคมขึ้นต้นด้วยคำว่า “ทา” ซึ่งนอกจากจะแสดงว่าเป็นพื้นที่ที่แม่น้ำทาไหลผ่านแล้ว ยังทำให้เห็นว่าอยู่ในเขตปกครองเดียวกันอีกด้วย เช่น บ้านทาภู บ้านทาป่าสัก บ้านทาตง และบ้านทาภาค เป็นต้น

2.8 ลักษณะอื่นๆ ของหมู่บ้าน ภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนนอกจากจะมีคุณค่าในการสะท้อนให้เห็นลักษณะต่างๆ ดังกล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีภูมินามของหมู่บ้านบางชื่อที่ไม่สามารถจัดรวมอยู่ในกลุ่มใดได้ แต่ชื่อหมู่บ้านเหล่านี้ก็สามารถแสดงให้เห็นลักษณะอื่นๆ ของหมู่บ้านได้เช่นกัน โดยส่วนมากมักเกี่ยวข้องกับความคิดและความรู้สึกต่างๆ ของผู้คนทั้งคนในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน ได้แก่ ความคิดหรือความรู้สึกที่สมาชิกในหมู่บ้านมีต่อหมู่บ้านของตน หรือความรู้สึกที่ผู้คนภายนอกมีต่อหมู่บ้านนั้นๆ รวมไปถึงการตั้งชื่อหมู่บ้านเพื่อเป็นการให้กำลังใจคนในหมู่บ้านนั้น เช่น บ้านสันวิไล ซึ่งคำว่า วิไล เพี้ยนมาจากคำว่า อาลัย เนื่องจากหมู่บ้านนี้มีร่มไม้ใหญ่เป็นที่พักของคนทั้งหลาย ใครจากไปก็นึกถึงอาลัยอาวรณ์ เป็นต้น

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่า ลักษณะภาษาของภูมินามหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนนั้นประกอบด้วยคำมูล 1 - 5 คำ ที่พบมากที่สุดคือชื่อที่ประกอบด้วยคำมูล 2 คำ โดยจำแนกความหมายของภูมินามหมู่บ้านเป็นศัพท์หลักจำนวน 13 กลุ่มความหมาย ที่พบมากที่สุดคือลักษณะทางภูมิศาสตร์ และศัพท์ขยาย

จำนวน 15 กลุ่มความหมาย ที่พบมากที่สุดคือศัพท์ที่เกี่ยวกับพืช อีกทั้งเมื่อนำศัพท์หลักและศัพท์ขยายทั้งหมดมาเปรียบเทียบกัน พบว่ารูปศัพท์ที่พบมากที่สุด คือ “ป่า” รองลงมาคือ “หนอง” “ห้วย” “สัน” และ “แม่” ตามลำดับ นอกจากนี้ภูมินามของหมู่บ้านยังสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะต่างๆ ของจังหวัดลำพูน ทั้งลักษณะทางกายภาพ ตลอดจนสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมได้อีกด้วย

งานวิจัยนี้แม้จะมีลักษณะการศึกษาวិเคราะห์บางส่วนที่คล้ายคลึงกันบ้างกับงานวิจัยเกี่ยวกับภูมินามที่มีอยู่แล้ว อย่างไรก็ตามการศึกษากูมินามของหมู่บ้านในเขตภาคเหนือตอนบนอย่างละเอียดเช่นนี้นับว่าแตกต่างกับผลการศึกษาที่มีอยู่เดิม นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ใช้ข้อมูลและเรื่องราวที่เก็บได้จากภาคสนามมาเป็นส่วนประกอบหลักในการวิเคราะห์ซึ่งแตกต่างกับการศึกษากูมินามที่มีมาแต่เดิมที่มักมุ่งเน้นศึกษาแต่เฉพาะคำที่นำมาประกอบภูมินามเป็นหลัก ทำให้ผลการวิจัยเรื่องนี้ปรากฏคุณค่าด้านต่างๆ ของภูมินามหมู่บ้านอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งนี้การศึกษากูมินามของหมู่บ้านนับเป็นการสร้างองค์ความรู้จากท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้ชุมชนในจังหวัดลำพูนตระหนักถึงคุณค่าของท้องถิ่นของตน อีกทั้งหน่วยงานต่างๆ ก็สามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อไปได้

2. ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ผู้ที่สนใจอาจใช้ผลงานการวิจัยนี้เป็นแนวทางในการศึกษา ภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตภาคเหนือตอนบน เพื่อที่จะแสดงให้เห็นลักษณะและคุณค่าของภูมินามของหมู่บ้านภาคเหนือทั้งหมดในภาพรวมอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

โครงการคลังความรู้ดิจิทัลเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บรรณานุกรม

- กรมการปกครอง. 2546. **ทำเนียบท้องที่พุทธศักราช 2546 เล่ม 2**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อสาธิตราชดิแดน กรมการปกครอง.
- ชัชวดี ศรีลัมพ์. 2545. "ภาษากับความหมาย." ใน **ภาษาศาสตร์เบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปราณี กุลละวณิช. 2535. **ชื่อหมู่บ้านในมณฑลทลวงสี่และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพฑูรย์ ปิยะปกรณ์. 2537. "ภูมินามการตั้งถิ่นฐานหมู่บ้านชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: วิเคราะห์รูปแบบทางภูมิศาสตร์ของนามทั่วไป." **วารสารภาษาและวัฒนธรรม** 13, 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม): 49 - 60.
- มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. 2539 - 2540. "การตั้งชื่อท้องที่ของไทย." **วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร** 19, 1 - 2: 114 - 120.
- วรรณ นาวิกมูล และคณะ. 2547. **รายงานการวิจัยเรื่องชื่อบ้านนามเมืองจังหวัดตรัง**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุจิตลักษณ์ ดิณดุจ. 2543. "ชื่อหมู่บ้านในจังหวัดนครปฐม." **วารสารภาษาและวัฒนธรรม** 19, 1 (มกราคม - มิถุนายน): 51- 75.
- _____. 2547. **ชื่อหมู่บ้านในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย: กาญจนบุรี นครปฐม ประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี ราชบุรี สุพรรณบุรี สมุทรสงคราม สมุทรสาคร**. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุพัทธา จิรันทนาภรณ์ และอัญชลี สิงห์น้อย. 2547. "ภูมินามของหมู่บ้านในเขตภาคเหนือตอนล่าง." รายงานการวิจัย สาขาวิชาภาษาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สุริย์รัตน์ หาญคำ. 2535. **ภูมินามท้องถิ่นจังหวัดลำปาง**. ลำปาง: ฝ่ายศึกษาค้นคว้าและวิจัย ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดลำปาง; ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูลำปาง.
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และสุกุมารดี ขำศิริ. 2527. **ชื่อหมู่บ้านของอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์**. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เสนาหา บุญรักษ์ และทิพย์สุดา นัยทรัพย์. 2542. **ภูมินามจังหวัดพิษณุโลก**. พิษณุโลก: โครงการศึกษาค้นคว้าวิจัยทางวัฒนธรรม สำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏพิบูล-สงคราม.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2546. "อรรถศาสตร์ชาติพันธุ์: วิธีการศึกษาภาษาเพื่อเข้าถึงระบบบริหารของมนุษย์." เอกสารประกอบการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 2 เรื่องชาติและชาติพันธุ์ วันที่ 26 - 28 มีนาคม.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. 2547. **พจนานุกรมล้านนา - ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง.

ภาคผนวก

รายการภูมินามหมู่บ้านในจังหวัดลำพูน

ภูมินามที่ประกอบด้วยคำมูล 1 คำ

กลาง กลาง กลาง ขว้าง แจ่ม เขตตะวัน แหมม ดง หุ่ง บวก บุษบา ปง ปวง ปาง เป้น ม่วง เรือน
ไร่ ไร่ ล้อง ล้อง ลี้ สถานี สะปุ่น สะแล่ง สัญชัย สัน เส้ง หลวย หลุก หลุก หวาย เหล่า ใหม่ อุโมงค์
ฮั่ว โฮ่ง โฮ่ง

ภูมินามที่ประกอบด้วยคำมูล 2 คำ

กลางทุ่ง กลางทุ่ง กอช้อย กองงาม กอเปา กอม่วง กอลุง กิวมีน กิวมีน ภูเส้า เกาะทราย
ไก่อั่ว ขัวแคว่ ขี้เหล็ก ขุนก้อง ขุนตาล ขุมเงิน ดอกวัว จามเทวี จ่าขมพู จ่าตาเหิน จ่าบอน เจดีย์ขาว
แจ้ซ้อน แจ่มพัฒนา ชัยมงคล ชัยวงศ์ชา ชัยสถาน ช่างฆ้อง ช่างเพี้ยน ชีวิตใหม่ ดงเจริญ ดงคำ ดงฤๅษี
ดงหลวง ดงเหนือ ดอนแก้ว ดอนชัย ดอนทอง ดอนน้อย ดอนมูล ดอนหลวง ดอยก้อม ดอยแก้ว ดอยครั้ง
ดอยคำ ดอยแช่ ดอยแดน ดอยโดน ดอยยาว ดอยวงศ์ ดอยเวียง ดอยสารภี เด่นสวรรค์ เด่นหม้า
ตันแงะ ตันบัน ตันผึ้ง ตันผึ้ง ตันผึ้ง ตันผึ้ง ตินคอย เตาปูน ทรายทอง ทรายทอง ท้องฝาย ท้องฝาย
ท้องฝาย ท่าวาง ทากาศ ทากู่ ทาขมพู ท่าช้าง ทาดง ท่าตุ้ม ท่าตุ้ม ท่าไม้ ท่าหลุก ทุ่งเบ็ด ทุ่งโป่ง
ทุ่งม่าน ทุ่งยาว ทุ่งยาว ธิหลวง นครเจดีย์ นากลาง นาทราย นามน นาล้าง นาค้า น้ำโค้ง น้ำพุ น้ำพะอะพะ
น้ำย้อย บ่อควา บ่อโจง บ่อหิน บ่อแฮ้ว บัวบก ปงชัย ปงผาง ปงฮ้อ ประตูลิง ประตูลี้ ปวงคำ ปากบ่อ
ปากร่อง ปากล้อง ปากล้อง ปาก่อ ป่าแก ป่าช้า ป่าขาม ป่าแหม ป่าคา ปางล้าน ป่าจี้ ป่าซาง ป่าคำ
ป่าแดง ป่าตอง ป่าตัน ป่าตาล ป่าตาล ป่าตึง ป่าตึง ป่าตึง ป่าตึง ป่าตึง ป่าบง ป่าบุก ป่าเบาะ ป่าบ้วย
ป่าบ้วย ป่าปี้ ป่าเปา ป่าเป้า ป่าแป้ ป่าไผ่ ป่าพลู ป่ายาง ป่าลาน ป่าลาน ป่าเลา ป่าสัก ป่าสีเสียด
ป่าเส้า ป่าหก ป่าหมอก ป่าหมื่น ป่าหัว ป่าเหว ป่าเหียง ป่องแดง ป่องรุ ผาเงิบ ผาด่าน ผาตั้ง ผาด้าย
ผายอง ผาลาด ผาสู่ ผาหนาม ผังหมื่น ผายแป้น พญาผาบ พระยีน พันดาเก็น พระเจริญ พระไต้ พระโป่ง
พระยันธ์ มงคลชัย ม่วงโตน ม่วงน้อย มหาวิน มะกอก ม้าไต้ ม้าเหนือ แม่กองวะ แม่ขนาด แม่จ้อง แม่ติน
แม่ทย แม่เนต แม่ปือก แม่ปิ่นเต็ง แม่เมย แม่ยาก แม่แรง แม่ลอง แม่ლობ แม่ลาน แม่แสม แม่หละ
แม่หาด แม่หาด แม่เหล็ก แม่ฮาว ไม้ตะเคียน ไม้สลิ ยี่ฮ้อ ร่องกาศ ร่องช้าง ร่องเรือ ร่องส้าว ร่องเลี้ยว
ร่องห้า รีมกวง ไร่ดง ไร่น้อย ไร่หลวง ล้องเดื่อ ลำน้ำช้าง วงศาพัฒนา วังกู๋ วังดิน วังทอง วังผาง วังมน
วังมุย วังสะแก วังหมื่น วังหลวง เวียงยอง ศรีเจริญ ศรีชุม ศรีชุม ศรีเตี้ย ศรีปทุม ศรีบ้าน ศรีย้อย
ศรีลาภรณ์ ศรีวิชัย สบทา สบปะ สบเมย สบล้อง สบสะบือด สวนดอก สวนหลวง สะปุ่นหลวง สันกับดอง

สันกำแพง สันคะยอม สันคะยอม สันเจริญ สันดับเต่า สันทราย สันปูเลย สันปูเลย สันวิไล สันหลวง
สันเหมือง สารภีชัย สิงห์เค็ง หนองกอก หนองเกิด หนองเกี้ยง หนองเขียด หนองเจือก หนองเจดีย์
หนองเจริญ หนองชีว หนองไซ หนองคู่ หนองเต่า หนองท่า หนองนา หนองบอน หนองบัว หนองบัว
หนองบัว หนองบัว หนองปู หนองผ้า หนองผ้า หนอง หนองผึ่ง หนองมูล หนองยวง หนองเรือ หนองล่อง
หนองสมณะ หนองสร้อย หนองสะลิง หนองสุน หนองเส้ง หนองหมู หนองหล่ม หนองหลัก หนองหลุม
หนองหอย หนองหอย หนองเหียง หนองเหียง หมื่นข้าว หมูเป็ง หล่ายแก้ว หล่ายทา หล่ายท่า หล่ายสาย
ห้วยกาน ห้วยช้าง ห้วยไซ ห้วยเตือ ห้วยแทง ห้วยโทก ห้วยบง ห้วยปึง ห้วยโป่ง ห้วยแพ่ง ห้วยไฟ ห้วยม่วง
ห้วยยาบ ห้วยไร่ ห้วยศาลา ห้วยส้ม ห้วยสร้อย ห้วยสะเหล ห้วยทะเล ห้วยท่า ห้วยเหี้ยะ ห้วยแทน ห้วยอ้อ
หอยชัย หัวข้าว หัวฝาย หัวฝาย หัวยาง หัวห้วย เหมืองกัก เหมืองง่า เหมืองลึก เหล่าคู่ เหล่าแมว เหล่าหมุ่น
ใหม่-คะยอม ใหม่เจริญใหม่พัฒนา ใหม่ศิริไล ใหม่สวรรค์ อุดมพัฒนา ฮ่องกอก ฮ่องแล้ง ฮ่อมด้อ

ภูมินามที่ประกอบด้วยคำมูล 3 คำ

เกาะทุ่งม่าน จำขี้มด เจดีย์สามยอด เขตวันหนองหมู ดงขี้เหล็ก ดงมะเฟือง ดงสักงาม ดงห้วยเย็น
เด่นทรายมูล เต้นยางมูล ท่ากอจัว ท่ากอม่วง ท่ากอม่วง ท่าทุ่งไผ่ ท่าทุ่งหลวง ท่าปลาตุก ท่าป่าเปา ท่าป่าสัก
ทาสบเล้า ทาสองท่า ทุ่งข้าวหาง ทุ่งทองกวาว ทุ่งปู่แดง ทุ่งยาวเหนือ ทุ่งหัวช้าง ธิศรีมูล น้ำดิบขมพู
น้ำดิบน้อย น้ำดิบหลวง น้ำบ่อเหลียง บวกกอกท่า บารมีศรีวิชัย ปงแม่ลอบ ปางกอดัน ป่าซางน้อย ป่าตองหลวง
ป่าดิงงาม ป่าดิงเหนือ ป่ารกฟ้า ผาต้ายเหนือ ผาลาดเหนือ พระคงฤาษี พระบาทพัฒนา พระริมน้ำ
พระหนองห้า ม่วงสามปี มะเขือแจ้ แม่เทพพัฒนา แม่เทพสามัคคี แม่บอนใต้ แม่บอนเหนือ แม่ปอกใน
แม่ปอกเหนือ แม่ป่าข่า แม่ร่องน้อย แม่สะปืด แม่หวางบน แม่หวางพัฒนา แม่หวางลุ่ม

แม่อาวน้อย แม่ฮิไซ ร่องเครือกวาว ริมเหมืองเหนือ ไร่ดงเหนือ ไร่ป่าคา ล้องสันติสุข วังดินใหม่
วังสวนกล้วย วังสะแกงใต้ เวียงหนองล่อง แวนนาริน ศรีดงเย็น ศรีดอนชัย ศรีดอนตัน ศรีทรายมูล ศรีบึงวัน
ศรีบัวบาน ศรีบุญยืน ศรีบุญเรือง ศรีบุญเรือง ศรีเมืองยู ศรีเวียงชัย ศรีสองเมือง ศรีสุพรรณ ศาลาแม่ทา
สว่างวงศ์พัฒนา สันกอดู สันดอนมูล สันดอนรอม สันดอนรอม สันตันค่า สันตันธง สันตันธง สันตันผึ่ง
สันป่าขาม สันป่าเปา สันป่าฝาย สันป่าสัก สันป่าสัก สันป่าเหียง สันป่าฮัก สันมหาพน สันมะกรูด สันมะโก
สันมะนะ สันมะนะ สันริมปึง สันวิไลพัฒนา สันหัววัว สันห้างเสือ หนองข้างคิน หนองข้างคิน หนองบัวคำ
หนองปลาขอ หนองปลาสะหวาย หนองป่าดิง หนองผักบู้ หนองผ้าขาว หนองมะลือ หนองยางโค

หนองยางฟ้า หนองสมณะใต้ หนองสะลิง ห้วยกองเลาะ ห้วยงูสิงห์ ห้วยไซกลาง ห้วยไซใต้
ห้วยไซเหนือ ห้วยทรายขาว ห้วยแทงใต้ ห้วยน้ำดิบ ห้วยน้ำเย็น ห้วยบันจ้อย ห้วยปางค่า ห้วยโป่งสามัคคี
ห้วยม้าแก้ง ห้วยหญ้าไซ ห้วยแทนพัฒนา ห้วยฮ่อมนอก ห้วยฮ่อมใน เหมืองจีหลวง เหมืองจีใหม่
เหล่าปางเสือ เหล่าป่าก้อย เหล่ามะเหยือก เหล่ายาวใต้ เหล่ายาวเหนือ เหล่าสันปึง ใหม่กาดเหนือ

ใหม่จุฑจักร ใหม่ทาชมภู ใหม่น้ำผึ้ง ใหม่ป่าฝาง ใหม่ฝายหิน ใหม่ไม้สลิ ใหม่ร้องแกลบ ใหม่วังไฮ
ใหม่สุขสันต์ ใหม่เหมืองกวัก ส่องกอม่วง

ภูมินามที่ประกอบด้วยคำมูล 4 คำ

จักรคำภิมุข จัดสรรคอกช้าง ฉางข้าวน้อยใต้ ฉางข้าวน้อยเหนือ ดงมะป็นหวาน ต้นผึ้งหล่ายลี่
ท่าขาม-บ้านฮ่อม ท่าล้อ-ศรีคำ นาทรายสามหลัง บ้านท่า-ท่านาง บ้านไร่-บ้านทุ่ง ปากทางม่วงโตน
ป่าตาลฮ่องแฮ ป่าไม้ที่ 1 พระธาตุห้าดวง พระบาทตากผ้า พระบาทห้วยต้ม แพะตันยางงาม แม่สารบ้านตอง
แม่สารป่าขาม แม่สารป่าแดด แม่หวางห้วยริน ร่องธาร-ทาลี สันเจดีย์ยางส้ม สันเจดีย์ริมปิง สันปายางหน่อม
สันปายางหลวง สันพระเจ้าแดง แสนตอ-ป่าก้าง หนองจาง(ป่าตอง) หนองหนาม(กอลุง) หน้าสถานีรถไฟ
ห้วยไซสุขสวัสดิ์ ห้วยไซใหม่พัฒนา ห้วยม่วง-ไร่พัฒนา ห้วยเรือแม่เอิบ ใหม่ศรีบุญเรือง ใหม่สันมะนะ
ส่องกอม่วงสอง

ภูมินามที่ประกอบด้วยคำมูล 5 คำ

ป่าไผ่วังน้ำลี่ แม่ทาหลงท่าศาลา ศรีบุญชู-วังไฮ เหล่าพระเจ้าตาเขียว

โครงการคลังความรู้ดิจิทัลด้านการเกษตร
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์